

Kurs „Prawa i role mniejszości narodowych i etnicznych” w ramach projektu „Mniejszości aktywne lokalnie”

Lekcja 2. Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych.

Opracowała Katarzyna Waszczyńska. © Fundacja Edukacja dla Demokracji.

PROJEKT WSPÓŁFINANSOWANY PRZEZ SZWAJCARIĘ W RAMACH SZWAJCARSKIEGO
PROGRAMU WSPÓŁPRACY Z NOWYMI KRAJAMI CZŁONKOWSKIMI UNII EUROPEJSKIEJ

Lekcja druga - cele

Po ukończeniu lekcji drugiej będziesz:

- znać **tekst** Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym z 2005 r.
- znać **historię** powstania Ustawy.

1	2	3	4
5	6	7	8

Prawo międzynarodowe i wewnętrzne

Sytuację przedstawicieli mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce regulują zapisy:

- **prawa międzynarodowego** (m.in. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Międzynarodowa Konwencja w Sprawie Likwidacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, Konwencja ramowa Rady Europy o ochronie mniejszości narodowych itd., a także traktaty dwustronne *(tymi tematami zajmiemy się szerzej w lekcji 4)*);
- **prawa wewnętrznego** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, odniesienia w ustawach, oddzielna ustawa dotycząca mniejszości).

Grafika: Mapa konturowa Unii Europejskiej (2008), Autor: [Aotearoa](#), [Marekług](#)
[Utwór dostępny na licencjach [GFDL](#), [CC-BY-SA-3.0](#) lub [CC-BY-SA-2.5-2.0-1.0](#)],
[undefined](#)

Wewnętrzne akty prawne

I tak, prawa mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce określają następujące wewnętrzne akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej z 1997 r. (szczególnie art. 27 i 35);
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym;
- Ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. w sprawie ordynacji wyborczej do Sejmu RP i Senatu RP
- Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim oraz wydane na jej podstawie rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 marca 2002 r. o wypadkach, w których nazwom i tekstom w języku polskim może towarzyszyć wersja w języku mniejszości;
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty wraz z rozporządzeniami Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 2007 r., 30 kwietnia 2007 r., 23 kwietnia 2007 r.;
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji;
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych.

A także: Kodeks karny (*dotyczy to walki z przestępczością na tle etnicznym*) o postępowania administracyjnego i cywilnego (*umożliwia korzystanie z tłumaczy*).

Ustawa o mniejszościach

Ze wszystkich wymienionych aktów prawnych warto przyrzeć się bliżej:

Ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym

wytacza ona bowiem politykę państwa wobec mniejszości oraz określa ich prawa.

Co ciekawe - ustawa o mniejszościach jest normą legislacyjną w większości krajów Europy (m.in. takie ustawy obowiązują w Austrii, Czechach, na Litwie, Łotwie, w Niemczech, Słowenii, na Ukrainie, Węgrzech itd.).

Korzenie ustawy

Ustawa jest wynikiem prac Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych działającej w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej. **Głównym inicjatorem prac nad ustawą był Jacek Kuroń.**

Warto wiedzieć, że prace nad ustawą trwały - w zasadzie - od 1989 r.

Pierwszy projekt został jednak przygotowany dopiero na przełomie 1993 i 1994 r. Jego autorem był zespół Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka*. Następnie prace nad projektem rozpoczęła powołana w ramach Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych podkomisja do spraw ustawy o mniejszościach narodowych. Prace trwały przez II i III kadencję Sejmu.

* Projekt ten opierał się na koncepcji dyskryminacji pozytywnej i podkreślał wyrównywanie szans w życiu społecznym i politycznym przedstawicieli mniejszości.

Sejmowa Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych

Komisja Mniejszości Narodowych i Etnicznych została powołana uchwałą Sejmu z dnia 31 lipca **1989** r. w sprawie zmiany Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Ludowej, jako komisja stała. Warto dodać, że **była to inicjatywa**, powstałego w Sejmie kontraktowym (X kadencji 1989-1991) **Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego** i działającego w jego ramach **Jacka Kuronia**. Skład pierwszej Komisji ukonstytuował się 2 sierpnia 1989 r. Stanowiło ją 18 posłów, wśród których znaleźli się m.in.: Jacek Kuroń, Włodzimierz Cimoszewicz, Eugeniusz Czykwin, Włodzimierz Mokry. Pierwszym przewodniczącym Komisji został Jacek Kuroń, którego po objęciu stanowiska Ministra Pracy i Polityki Socjalnej, zastąpił Jerzy Wuttke. **Jednym z działań Komisji miało być przygotowanie projektu ustawy dotyczącej mniejszości.**

Zadania Komisji zostały ostatecznie uchwalone 30 lipca 1992 r. i koncentrują się na „sprawach związanych z utrzymaniem dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych, etnicznych i językowych oraz ochronie ich praw, a także realizacją zasady równego traktowania osób bez względu na ich pochodzenie etniczne i rasowe oraz narodowość” (inf. ze strony www.sejm.gov.pl).

Pierwsze postulaty dotyczące praw mniejszości narodowych w Polsce zostały sformułowane **27 stycznia 1989 r.** w stanowisku zatytułowanym **„O potrzebach mniejszości narodowych w Polsce”**. Autorami stanowiska była Komisja do spraw Mniejszości Narodowych powołana przy Komitecie Obywatelskim, działającym przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” Lechu Wałęsie podczas obrad Okrągłego Stołu (trwał od 6 lutego do 5 kwietnia 1989 r.).

Wypunktowano w nim:

- **swobodę organizowania się** w stowarzyszenia, fundacje, partie, kluby polityczne;
- prawo do **deklarowania przynależności narodowej** (możliwość wprowadzenia swoich przedstawicieli do parlamentu i samorządów regionalnych i lokalnych);
- możliwość posługiwania się **językiem** danej mniejszości w urzędach, szkołach (postulowano także podwójne nazewnictwo nazw miejscowości, w których ludność innej narodowości niż polska mieszka „w zwartych historycznych skupiskach”);
- możliwość powoływania **szkół** i instytucji oświatowych i wychowawczych z programem nauczania w języku danej mniejszości;
- możliwość **druku** we własnym języku;
- **udostępnienie archiwów** MSW, dotyczących przedstawicieli mniejszości.

Stwierdzano, że realizacja tych postulatów *zagwarantuje równe prawa* dla przedstawicieli mniejszości narodowych w Polsce oraz *możliwość podtrzymania i rozwoju ich narodowości, języka, kultury i tradycji*.

W stanowisku znalazły się także **inne postulaty** -*wprowadzanie edukacji społeczeństwa polskiego na temat mniejszości narodowych w Polsce*, stworzenia instytucji, które by przybliżały historię i kulturę mniejszości; mediów dla mniejszości (szczególnie Białorusinów, Litwinów i Ukraińców) oraz potępienia „Akcji Wisła”.

Określone zostały również zadania Komisji. Wśród nich znalazło się „opracowywanie i opiniowanie projektów aktów prawnych gwarantujących rzeczywiste równouprawnienie mniejszości”.

Patrz: Biblioteka Cyfrowa Ośrodka KARTA, [O potrzebach mniejszości narodowych w Polsce](#) (projekt stanowiska Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność” opracowany przez Komisję do spraw Mniejszości Narodowych).

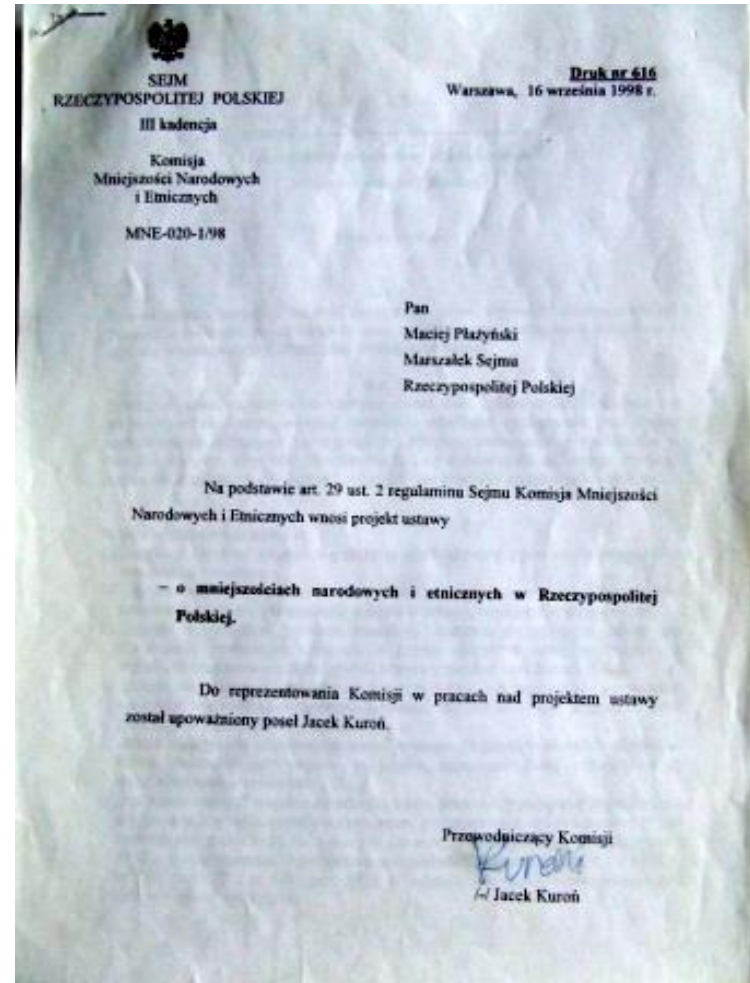

Pierwszy projekt ustawy

Ostatecznie **pierwszy projekt** został zgłoszony 16 września **1998 r.**

Składał się z 30 artykułów, a wśród nich były przepisy:

- **ogólne** - tu w art. 1 określono cel ustawy, a w art. 2 definicję mniejszości, art. 3. przyjęte rozumienia pojęć takich jak: język ojczysty, język pomocniczy, szkoła z językiem ojczystym, szkoła dwujęzyczna, instytucje kultury; dalej podkreślono prawa zagwarantowane przez Konstytucję, ochronę przed dyskryminacją i działaniami asymilacyjnymi. Warto też podkreślić, że wskazano dobrowolność deklaracji przynależności do mniejszości (art. 6);
- dotyczące używania **języka** ojczystego;
- dotyczące **oświaty i kultury**;
- dotyczące powoływania i kompetencji **Organu do spraw mniejszości** narodowych.

Projektowi towarzyszyło także **Uzasadnienie dla projektu**, w którym można znaleźć m.in. wskazania realizacji założeń prawa międzynarodowego. oraz **Stanowisko Rządu**. W Stanowisku choć podkreślano słuszność idei uchwalenia ustawy o mniejszościach, to jednocześnie sugerowano konieczność zmian w zapisach - zarzucano m.in. nieścisłości i regulacje tylko niektórych kwestii.

Projekt ustawy, po zgłoszeniu, skierowano do rozpatrzenia do specjalnej podkomisji sejmowej. Stanowiła ją reprezentacja komisji: Administracji i Spraw Wewnętrznych, Edukacji, Nauki i Młodzieży, Kultury i Środków Przekazu oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych.

Ustawy nie uchwalono

Do uchwalenia ustawy jednak nie doszło, bowiem jak zauważył prof. dr hab. Grzegorz Janusz (współautor pierwszego projektu ustawy i uczestnik dalszych prac nad ustawą), **zaważyły na tym takie czynniki jak:**

- **brak woli politycznej** uchwalenia takiej ustawy;
- autorstwo grupy poselskiej o zbyt małym zasięgu oddziaływania;
- duża rotacja członków komisji sejmowej, od której zależne były prace i ewentualne przyjęcie ustawy;
- zachodzące zmiany w strukturze i kompetencjach rządu.

Mimo to, projekt ustawy z 16 września **1998** r. stanowi ważny dokument. **Po raz pierwszy** bowiem **wskazano mniejszości**, które mogą być objęte przepisami prawa - wymieniono je w podziale na **mniejszości narodowe i etniczne**.

W Uzasadnieniu do projektu ustawy z 16 września 1998 r. znajduje się następujący zapis:

„Przyjąc przy tym należy, że pojęcie mniejszości narodowej odnoszone winno być do mniejszości utożsamiających się z narodami zorganizowanymi we własnym państwie (mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska, żydowska), zaś mniejszości etniczne do tzw. mniejszości bezpaństwowych (mniejszości: karaimska, romska/cygańska, tatarska, łemkowska - w odniesieniu do tej części społeczności łemkowskiej, która uznaje się za odrębną od narodu ukraińskiego grupę)” (strona 2 Uzasadnienia).

Kolejne projekty ustawy

Kolejne projekty ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej były zgłaszane:

- 11 stycznia 2002 r.*
- 5 listopada 2004 r. - należy dodać, że w tytule tego projektu wpisano, że chodzi o ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Był to zaś *efekt opinii ekspertów na temat ludności kaszubskiej i śląskiej* oraz opinii formułowanych przez przedstawicieli tych grup. Ostatecznie uwzględniono postulaty dotyczące Kaszubów, a raczej ich języka.

* Towarzyszą jej m.in.

Opinia w sprawie zgodności komisyjnego projektu ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej z prawem Unii Europejskiej z 18.01.2002 r. (w konkluzji można przeczytać, że komisyjny projekt ustawy „nie jest sprzeczny z obowiązkiem dostosowawczym wynikającym z Układu Europejskiego ani z prawem Unii Europejskiej”).

Ekspertyza na temat przewidywanych skutków finansowych wprowadzenia ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych w życie z 27.03. 2002 r. (przeczytać w niej można stwierdzenia, że „wprowadzenie języka mniejszości jako języka pomocniczego w urzędach oraz nazw miejscowości, organów władzy publicznej oraz ulic w tym języku, powołanie instytutów kultury mniejszości oraz Urzędu do Spraw Mniejszości Narodowych [...] może spowodować dodatkowe koszty wprowadzania ustawy w życie”. Wymaga to jednak dokładnych wyliczeń).

Zmiana nastawienia do ustawy

Generalnie, od początku XXI wieku widoczna jest **zmiana nastawienia (polityków i administracji państwowej) do ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych** - powodami tych zmian były:

- **starania Polski o członkostwo w Unii Europejskiej**, a także sam fakt wejścia w jej skład;
- ratyfikacje dokumentów prawa międzynarodowego, m.in. Konwencji ramowej o ochronie mniejszości narodowych (z 1.02. 1995 r.);
- **mobilizacja środowisk mniejszościowych** i regionalnych podczas Spisu Powszechnego 2002 r.

2005 rok - przyjęcie ustawy

- W rezultacie, **6 stycznia 2005 roku** zostaje przyjęta ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym.
- Składa się ona z **43 artykułów** podzielonych na **sześć rozdziałów**.

[Pobierz tekst ustawy...](#)

Polecamy, aby przy wyświetlaniu kolejnych slajdów wyświetlić w osobnym oknie i równoległe czytać tekst ustawy.

Rozdział 1 - Przepisy ogólne

- określony jest w nich cel ustawy, która:
  - reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego;
  - realizuje zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne;
  - określa zadania i kompetencje organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie tych spraw [art. 1]
- wskazano rozumienie pojęć mniejszość narodowa i etniczna, określono warunki przynależności do nich i wymienione są grupy do nich zaliczane [art. 2 i 3];
- podkreśla się, że przynależność do mniejszości narodowej i etnicznej jest „swobodną decyzją” każdej osoby, a osoby należące do mniejszości mogą korzystać z praw indywidualnie jak i wspólnie z innymi członkami swojej mniejszości [art. 4];
- wprowadzony został zakaz dyskryminacji i asymilacji.

1

Rozdział 2 – dotyczy używania języka mniejszości:

- w pisowni imion i nazwisk;
- w życiu prywatnym i publicznym (język mniejszości traktowany może być jak język pomocniczy);
- w życiu religijnym;
- nazewnictwie nazw ulic i miejscowości (podwójne nazewnictwo).*

* **Wprowadzono tu jednakże ograniczenia:** nazwy nie mogą nawiązywać do nazw z okresu 1933-1945 nadanych przez władze Trzeciej Rzeszy Niemieckiej lub przez Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich; nazwy mogą być wprowadzone na wniosek rady gminy, jeżeli liczba mieszkańców gminy należących do mniejszości nie jest mniejsza niż 20% ogólnej liczby mieszkańców gminy lub przy konsultacjach społecznych na wniosek ponad połowy mieszkańców gminy [art. 12, punkt 7]. Tu warto jednak dodać, że zapisy te stosują się jedynie do tych miejscowości, w których nazwa związana z przedstawicielami danej mniejszości może być udokumentowana jako historyczna, lub dana mniejszość zamieszkuje w tej miejscowości od co najmniej 100 lat.

Rozdział 3 – poświęcony został Oświacie i kulturze

[art. 17 i 18]:

- na ich wsparcie mogą być przeznaczone **dotacje celowe lub podmiotowe** w szczególności przeznaczone na: działalność instytucji kulturalnych, twórczości i imprez mających istotne znaczenie dla kultury mniejszościowej; inwestycje służące zachowaniu tożsamości kulturowej mniejszości; wydawnictwa (książki, czasopisma, druki ulotne itd.); wspieranie programów telewizyjnych i radiowych; ochronę miejsc związanych z kulturą mniejszości; działalność świetlicową; biblioteki o dokumentację życia kulturalnego artystycznego; edukację dzieci i młodzieży; propagowanie wiedzy na temat mniejszości;
- formy dotacji: z budżetu państwa, z budżetu jednostek samorządowych;
- **dotację podmiotowe otrzymują** organizacje mniejszościowe lub instytucje kultury wspierające działania mniejszości.

Rozdział 4 - dotyczy Języka regionalnego:

- określenie co znaczy język regionalny i wprowadzenie informacji, że taki status ma kaszubski;
- możliwości nauki, zachowania i rozwoju;

4

Rozdział 5 - poświęcony został **Organom do spraw mniejszości narodowych i etnicznych**, którymi są:

- **minister właściwy** do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych* (określone zostały działania jakie podejmuje: m.in. dokonuje analiz i ocen sytuacji prawnej i społecznej mniejszości, ale też upowszechnia wiedzę na temat mniejszości oraz ich kultury, a także języka regionalnego; inicjuje badania nad sytuacją mniejszości, w tym w zakresie dyskryminacji, by jej przeciwdziałać
- **wojewoda** (koordynuje i podejmuje działania na rzecz respektowania praw mniejszości i osób posługujących się językiem regionalnym; w tym celu współpracuje z organami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi; może powołać pełnomocnika do spraw mniejszości narodowych i etnicznych
- **Komisja Wspólna Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych** (organ opiniotwórczo-doradczy Prezesa rady Ministrów) - określenie składu i zadań [art. 23-32].

Organami ds. mniejszości zajmiemy się szczegółowo w lekcji 3.

Rozdział 6 stanowią Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe.

* Ministrem właściwym do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych jest Minister Administracji i Cyfryzacji.

5

6

Podsumowanie

Podsumowując, do najważniejszych rozwiązań wprowadzonych przez ustawę należy:

- **kwestia języka** - prawo do używania języka mniejszości jako języka pomocniczego, podwójne nazewnictwo miejscowości, ulic;
- możliwość przekazania **dotacji** na zadania służące podtrzymaniu tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowania języka regionalnego (dotacje podmiotowe i dotacje na inwestycje);
- **możliwości oddziaływania przedstawicieli mniejszości na sprawy, które ich dotyczą na poziomie lokalnym**, a także poprzez utworzenie Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych.

Od 2009 r. posłowie zgłaszają **poprawki** do ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z 2005 r. Jedną z ostatnich została zgłoszona 30.03.2012 r. - jest nią Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także niektórych innych ustaw.

Wykorzystana literatura

Henryk Chałupczak, Tomasz Browarek, *Mniejszości narodowe w Polsce 1918-1995*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000.

Janusz Grzegorz, *Ochrona praw mniejszości narodowych w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011.

Pawlak Stanisław, *Ochrona mniejszości narodowych w Europie*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2001.

oraz

Projekt ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej, z dnia 16 września 1998 r. [druk nr 616].

Projekt ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych w Rzeczypospolitej Polskiej, z dnia 11 stycznia 2002 [druk nr 223].

Projekt ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, z dnia 5 listopada 2004 r. [druk nr 825]

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym [Dz. U.z 2005, nr 17 poz. 141]

Proponujemy również zapoznanie się z wydawanymi przez MSWiA i MAiC Raportami dotyczącymi sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w RP wraz z załącznikami. Obowiązek publikowania raportów min. raz na 2 lata wynika z ustawy. Najobszerniejszy jest pierwszy raport z 2007 r., kolejne zawierają aktualizacje/zmiany odnośnie poprzednich raportów. Raporty dostępne są do pobrania w formacie PDF [na stronie projektu](#).